

Rossitsa Gradeva, *War and Peace in Rumeli – 15th to Beginning of 19th Century*, The Isis Press, Istanbul, 2008, 332 s.

Sümeyye ÖZCAN*

Rossitsa Gradeva'nın kaleme almış olduğu *War and Peace in Rumeli* isimli eser, on beşinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıl başlarına kadar Osmanlı Devleti hakimiyetindeki Balkan bölgesini çeşitli açılardan ele alan ve yazarın farklı yayınlarda yer alan makalelerinin bir araya getirilmesinden müteşekkildir. Rumeli'ndeki Osmanlı hakimiyetini üç farklı bölümde inceleyen yazar "The Danube Frontier" başlıklı birinci bölümde Osmanlı Devleti'nde isyanlar ve kopuşlar açısından, öncelikli olarak Vidin bölgesini incelemektedir. Bu bağlamda yazar kitabın birinci bölümünde ayrıntılı iki makalesiyle "proto-devlet" olmaya kadar ilerleyen isyancıardan Vidinli Paşa Osman Pazvantoğlu karakterine yoğunlaşmaktadır. İlk makale Shaw'ın "Between old and new: The Ottoman Empire under the Sultan Selim III (1789-1807)" kitabına referansla "Osman Pazvantoğlu of Vidin: Between Old and New" başlığını taşımaktadır. Makalenin amacının Vidin Paşası Pazvantoğlu'nun biyografisini çalışmak olmadığını belirten Gradeva böyle bir çalışma için daha fazla Osmanlı kaynakları üzerinde çalışılması gerektiğini ifade ediyor olsa da, mevcut eseriyle Osman Pazvantoğlu hakkında yapılan kapsamlı çalışmalardan birini bizlere sunmaktadır.

Yazar, Pazvantoğlu'nun davranışları ve yerel siyaseti üzerine farklı diplomatik ve Osmanlı kaynakları üzerinden analiz yürütmekte ve bu analizin Osmanlı Devleti'nde on sekizinci yüzyıl sonu ve on dokuzuncu yüzyıl başlarında ortaya çıkan adem-i merkeziyetçiliğin anlaşılması hususunda daha net bir fotoğrafın ortaya çıkmasına katkı sağladığını öne sürmektedir. Bununla birlikte yazar dönemin Osmanlı toplumundaki işleyişi ve Sultan III. Selim'in reformlarına karşı ortaya konan şiddetli muhalefetin anlaşılması yönünde katkı sağladığını da ifade etmektedir. Ailesi hakkında farklı rivayetlerle birlikte Pazvantoğlu'nun muhtemelen uzun zamandır Vidin'de bulunan köklü bir aileden olduğu kanaati hasıl olmaktadır. Ayrıca, "Kırcalı dönemi" olarak adlandırılan isyanların ortaya çıkışı ile Pazvantoğlu'nun bölgede lider olarak yükselmesinin birbiriyle bağlantısız olmadığına dikkat çeken Gradeva, Pazvantoğlu karakterini hazırlayan siyasi ve sosyal ortamı ve bununla birlikte Osman Pazvantoğlu'nun bu ortamda hangi bağlantıları kullanarak nasıl bir ilerleme sağladığı konusunu farklı kaynaklardan okumalar yaparak irdelemektedir.

Yazarın dikkat çektiği, Osmanlı yönetiminin Pazvantoğlu'na karşı tutumu ve Pazvantoğlu'nun Hristiyan din adamlarıyla münasebeti gibi diğer hususlarla birlikte Pazvantoğlu'nun Yunan milliyetçiliği öncüsü olarak kabul edilen Rhigas Velesinlis ile ilişkisi "Secession and Revolution in Ottoman Empire: Osman Pazvantoğlu and Rhigas Velesinlis" başlığı ile ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. Pazvantoğlu ve Rhigas tanışıklığı Rhigas'ın Pazvantoğlu'nun hayatını kurtarması ya da Vidin Paşası'nın misyoner locası kurucusu olup Rhigas'ın loca üyesi olması gibi farklı rivayetlere dayanmaktadır. Fransız

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi.

ihtilalinden sonra Rhigas'ın, tüm Balkan uluslarını kapsayan başkaldırı risaleleri, ihtilal planları vb. yayınlarının yanı sıra muhtemelen 1796-97 yılında kaleme almış olduğu savaş şarkısı *Thourios*'da Pazvantoğlu'na yazılan mısraların bulunması iki karakter arasında yakın ilişki bulunması ihtimalini gündeme getirmektedir. Gradeva, bütün bu büyük devletlerle, gayrimüslim unsurlarla olan bağlantıların ve yönetime karşı ayaklanmaların yanında Pazvantoğlu'nun siyasi hedefinin Fransız modelinde olduğu gibi ne bağımsız veya liberal bir devlet kurma ne de Rusya yahut Avusturya'nın himayesini istemek şeklinde olmadığı, aksine Osmanlı Devleti'ni önceki ihtişamlı haline geri döndürmek ve yeniçeri teşkilatını ise klasik çağıdaki gücüne tekrar kavuşturmak niyetinde olduğu kanaatini dile getirmektedir.

“Shipping along the Lower Course of the Danube (end of the 17th century)” başlıklı, ilk bölümün son makalesinde, Tuna Nehri'nin kullanımı hakkında kısa bir tarihi değerlendirmede bulunan Rossitsa Gradeva sonrasında on beşinci yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı'nın Tuna Nehri'ndeki tasarrufunu, nakliyat, ulaşım ve savaşta kullanımını incelemektedir. Yazar, kara devleti olarak teşekkül eden Osmanlı Devleti'nin on beşinci yüzyıldan itibaren denizcilik alanındaki ihtiyacın anlaşılması ve bu alandaki zayıflığın giderilmesine ilişkin çabalarla on yedinci yüzyılın sonlarına doğru Tuna Nehri'nde Osmanlı gemiciliğinin oldukça geliştiğine dikkat çekmektedir. Gradeva devletin sahipliğindeki gemileri kullanım alanlarına göre üç grupta incelemektedir. Birinci grup seyfiyeye ait olanlardan, ikincisi çeşitli erzak ve mühimmat taşıyan nakliyat grubundan, üçüncüsü ise *menzil* sistemi ile çalışan botlardan oluşmaktaydı. Bununla beraber şahıslara ait olan gemiler de taşımacılık maksadı ile resmi görevliler tarafından kiralanmaktaydı. Yazar, gemilerin türleri ve sayıları, gemi mülkiyeti meselesi, Osmanlı Devleti tarafından kullanıma sokulan gemicilik terimleri ve gemi mürettebatı, bölgedeki yerel halkın gemicilik faaliyetlerine katılımı ve uluslararası rotalarda Tuna Nehri'nin rolü konularını; uluslararası diplomatların raporları, Evliya Çelebi ve yabancı gezginlerin eserleri, kadı sicilleri ve kanunnameler gibi türlü kaynaklarla paralel okumalar yaparak incelemektedir.

Kitabın ikinci bölümü “Ottoman Justice and Administration” başlığıyla Osmanlı Devleti'ndeki adalet anlayışı, hukuk sistemleri ve gayri-müslimlerin devletle olan ilişkilerini yine üç makale ile ele almaktadır. “Kadı” devlet otoritesinin türlü sebeplerle yerel toplumla sık sık yüz yüze gelen en önemli temsilcisiydi. Rossitsa Gradeva Rumeli'nin yönetim merkezi olan Sofya'nın on yedinci yüzyıl kadı sicillerini takip ederek bu hassas memuriyetin görev biçimlerini, hukuki işleyiş prosedürlerini, ulema sınıfı ile ilişkilerini ve kadılığın toplum ve yönetimdeki yerini temel sayılabilecek bir yaklaşımla “On the Judicial Functions of Kadı Courts: Glimpses from Sofia in the Seventeenth Century” ve “On Judicial Hierarchy in the Ottoman Empire: the Case of Sofia from the

Seventeenth to the Beginning of the Eighteenth Century” başlıklı makale ile ele almaktadır. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda kadılık sisteminde oluşan hiyerarşik yapılanmaların üzerinde duran Gradeva eyaletlerin merkez şehirlerindeki kadınların zaman içinde şerî mahkemeler üzerinde denetleyici duruma geçtiklerine ve yerel kadınların kararlarını temyiz edebilen bir konuma ulaştıklarına dikkat çekmektedir. “On Zimmis and Their Church Buildings : Four Cases from Rumeli” başlıklı bölümün son makalesinde ise Gradeva İslam ve Osmanlı geleneğinde “zımmı”lığın tarihsel sürecini, Rumeli’deki cereyanını ve dönüşümlerini ele almaktadır. Osmanlı’nın Rumeli’deki zimmi halkını Rusçuk, Tatar Pazarcık, Çer(ve)na Voda ve Çalı(k) Kavak olmak üzere dört farklı yerleşim bölgesi üzerinden inceleyen yazar hususi olarak yerleşim yerlerindeki ibadet merkezlerini ve Osmanlı yönetiminin bu merkezleri restore etme konusundaki tutumunu ele almaktadır.

Kitabın son bölümünde ise “Everyday Life” başlığıyla, savaşta ve barışta Rumeli eyaletlerindeki elit, sıradan halk, köylüler gibi türlü zümrelerden insanların günlük hayatına dair kısa bir bakış sunan dört makale yer almaktadır. İlk olarak Sofya’daki “zengin” olarak tanımlanabilecek erkek, kadın, Müslüman ve Hristiyan nüfusun mülkiyetlerini, gelirlerini, yaşam tarzlarını ve sosyal statülerini “Towards the Portrait of ‘the rich’ in Ottoman Provincial Society: Sofia in the 1670’s” başlıklı makalesinde incelemektedir. “On ‘Frenk’ Objects in Everyday Life in Ottoman Balkans: the Case of Sofia, mid-17th – mid-18th Centuries” başlıklı makalede ise günlük hayatın önemli bir parçası olan tüketim olgusu üzerinden Sofya’daki “Frenği” olarak zikredilen Avrupa’dan ithal edilmiş eşya ve para kullanımını ele almaktadır. Öncelikli olarak “Frenk” ve “Frenği” kelimesinin Osmanlı toplumunda tekabül ettiği anlamı irdeleyen Rossitsa Gradeva, coğrafik ve kültürel olarak Avrupalı, ancak dominant dini İslam olan Osmanlı Devleti hakimiyetindeki genelde Balkan toplumlari, özelde Sofyalılar için Osmanlı dışı Avrupa ürünlerinin her zaman çok çekici olduğunu ileri sürmektedir. Bu ithal ürün tüketiminin modernleşme ve Avrupalılaşımdan ayrı olarak düşünölemeyeceğini vurgulayan yazar Osmanlı devlet adamından kırsal nüfusa kadar herkesin bu süreç dahil olduğu fikrinde olduğunu beyan etmektedir. Günlük yaşama dair diğeri bir konu olarak “Villagers in International Trade: The Case of Chervena Voda, Seventeenth to the Beginning of Eighteenth Century” başlıklı makale ile Chervena Voda bölgesi üzerinden köylülerin ticaretine değinmektedir. Öncelikli olarak köylerin boyutları ve etnik oluşumlarını analiz eden Gradeva, köy yaşamını ve köylülerin uluslararası, bölgesel ve yerel ticari faaliyetlerini incelemektedir. Son olarak “Ottoman and Bulgarian Sources on Earthquakes in Central Balkan Lands (17th-18th centuries)” başlığıyla, Balkan bölgesindeki depremler hakkındaki kaynakların değeriendirmesinde bulunmaktadır. Orta çağ Bulgar tarih yazımının çok gelişmemesi ile birlikte bu alanda domestik kaynak açığının oluştuğuna dikkat çeken yazar, ancak

priskas, kadı sicilleri, arz/arzuhal ve fermanlarda ve bunların dipnotlarında depremlerle ilgili bilgilere rastlandığını ifade etmektedir.

Genel olarak Rossitsa Gradeva'nın eserinde söz konusu olan herhangi bir meselenin öncesi ve sonrası hakkında kısa da olsa malumat vermesi kitabın olumlu özelliklerinden biridir. Böylece bağlamın okuyucuda düzgün bir şekilde anlaşılmasına katkı sunulmaktadır. Muhtemelen kitabın farklı yayınlardaki makalelerin bir araya gelmesiyle oluşmasından kaynaklanan bir sebeple anlamda zaman zaman tekrara düşülse de, Osmanlı Balkan coğrafyası hakkında oldukça zengin bir literatür tanıtımı ile alanındaki araştırmacılara büyük bir katkı sağlamaktadır. Bununla beraberinde, Gradeva ele aldığı konuların çeşitliliği itibarı ile de okuyucuya gerçekten hedeflediği gibi savaş ve barışta birlikte Rumeli'nde yaşayan insanların hikayelerine kısa da olsa bir bakış (*glimpse*) atabilme imkanı vermektedir.